

שמעתא עמיקתא

גליזון רס"ט - פרשת קרח - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמת ב' פ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר לחמם "עוגת סופלה" בשבת

א. פתיחה. ב. בישול ובישול אחר בישול. ג. מאכל המבושל במיקרוגל. ד. בישול אחר בישול בדבר לח. ה. גדר מאכל לח. ו. תבשיל שרובו יבש. ז. דבר יבש שנמש בחום. ח. איסור מוליד. ט. כשהוא דבר מועט. י. הנחתה סמוך לאש קודם שהודלקה. יא. חימום המאכל על גבי אש גרופה וקטומה. יב. פתיחה.

על מנת לדון לענין חימום עוגת סופלה בשבת, ראשית יש לברר אופן הכנתה. והנה עוגה זו מכינים אותה ע"י שוקולד מומס בחום מעורב עם קצף ועוד דברים כגון קורנפלוור או קמח וכו'. אופים אותה זמן קצר בתנור (בין 10 ל-12 דק' על חום של כ-200 מעלות) ויש אופים אותה במיקרוגל. מחמת תפריט הייחודי שלה מרכז העוגה נשאר רך ומצוי שאף נשאר נוזלי בפרט כשמוסיפים חתיכת שוקולד במרכז במשך האפייה. כמו כן יש עוגים שהשוקולד הנמס נראה מבחוץ במרכז העוגה ויש כאלו שהשוקולד טמון בתוכה ונראה רק אחר חיתוכה. אחר שהעוגה מתקררת מתקשה, ועל כן לפני האגתה מחממים אותה שוב והחלק הנוזלי נמס.

ב. בישול ובישול אחר בישול

מבואר בגמ' בשבת (לט. וקמ"ה): דתבשיל שהתבשל כל צרכו מער"ש אין בו משום בישול בשבת. ויעויין ברמב"ם (שבת פ"ט ה"ח) הדהין כן דוקא אם הוא מבושל לגמרי. אולם דעת התוס' (שם לו: ד"ה חמין) והרשב"א (יח: סד"ה צמר ולט. ד"ה גמי) שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום בישול. והכרעת השו"ע (סי' שיה סע' ד) כהרמב"ם. [ועי' בגיבור הלכה ד"ה שיה מ"ז ס"ק דאיכא בזה איסור תורה. אולם האג"ט (אופה אות ו' ס"ק י) כת' דלרוב הפוסקים בכה"ג איכא איסור דרבנן].

ולענין גדר מבושל כל צרכו, מסתבר דכל שדרך סתם בנ"א לאוכלו כך שלא בדוחק חשיב מבושל כל צרכו. ושו"מ שכן דעת הגריש"א זצ"ל (שבת יצחק ח"ט עמ' ערה). וכן בצ"ח (חיי"ח סי' לב אות א) כת' דאזלינן בזה בתר הרוב.

ולפי"ז עוגת סופלה בכלל מבושלת כל צרכה היא, דאע"פ שאחר זמן קצר מוציאים אותה מהתנור ואין כל העוגה תופחת, כיון שכן דרך אכילתה, ואדרבה אם יוסיפו לאפותה הטעם נפגם. (אמנם אם מוסיפים עליה שוקולד אחרי האפיה ע"מ לשפר מראיתה וכדו', יש לדעת דשוקולד רגיל לפי הוראת הבד"ץ העד"ח מחמת שיש בו מרכיבים שאינם מבושלים אלא עד 70 מעלות אין להקל בו אלא בכלי שני. ולפי"ז בכה"ג יש להיזהר בדבר].

ג. מאכל המבושל במיקרוגל

ואף המכיינים עוגה זו בתנור מיקרוגל לכאורה רשאים לחממה בשבת סמוך לאש, לדעת האג"מ (אור"ח ח"ג סי' ב) והגריש"א זצ"ל (חיי"ו פ"א אות ד) דס"ל דבישול במיקרוגל חשיב בישול גמור. אלא דדעת הגריש"א זצ"ל (מנח"ש ח"א סי' יב הגה 4, ששי"ב פ"א הגה קכז ושנמ"א ח"ה עמ' ר"ט) דבישול במיקרוגל חשיב כבישול בחמה. ולפי דבריו יש לדון ע"פ ספקו של הפמ"ג (סי' שיה מ"ז ס"ק ו) האם במבושל בחמי טבריה ותולדת חמה ואח"כ בישלו בחמי האור חייב או פטור, ועיי"ש שמצדד להקל. ודעת האבני"ז (אור"ח סי' קכט אות ב), ועיין באגלי טל אופה ס"ק מה' דפטור, ואי"כ בני"ד לית לן בה.

אלא דשו"מ בשבט הלוי (ח"י סי' סג) דכתב דנהי דבישול במיקרוגל חשיב בישול, מ"מ אופן הבשול ע"י הגלים אחר לגמרי ואין הגלים נותנים במתבשל אותה הפעולה שניתן לו ע"י בשול רגיל, ומי"מ גם זה לא ברור לנו, ע"כ ודאי לענין בשול אחרי בשול יש מקום להחמיר כ"פ, ע"כ. וכן נקט הגריש"א שליט"א (חוט שני ח"ב עמ' רפ"ח) אלא הגריש"א זצ"ל (שם) נקט דדבר שנתבשל כל צרכו במיקרוגל מסתבר שאין בו משום בישול אחר בישול דהרי הפמ"ג הני"ל נוטה להקל ובישול במיקרוגל עדיף מבישול בחמי טבריה.

ד. בישול אחר בישול בדבר לח

אלא דכ"ז אם העוגה כולה יבשה, אולם אם חלקה נוזלי, תלוי הדבר במח' הראשונים האם דוקא במאכל יבש אמרינן שאין משום בישול אחר בישול, או אף בתבשיל לח. דדעת הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ח) דאין חילוק בין יבש ללח. וכן נראה דעת הרשב"א (סי' ד"ה מבית) והר"ן (ט"ו. ברי"ף ד"ה ת"ח). אולם דעת הסמ"ק (סי' רפ"ב עמ' רפ"ח) שבדבר לח וצלול יש בישול אחר בישול לאחר שנצטנן. וכן דעת הרא"ש (שבת פ"ג סי' יא). ויעויין במנ"ח (מוסד השבת האופה ס"ק ו ד"ה והנה), בתה"ל"ד (ס"ק לב) ובחזו"א (סי' לו ס"ק יג) הטעם לחלק ביניהם. ועי' עוד באגלי טל (האופה ס"ק יט אות יב) ובחזו"א (סי' נ"ד ס"ק ט ד"ה ענין).

והכרעת השו"ע (סי' שיה ע"ו סע' ד) דדבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפי' במקום שהיד סולדת בו. אמנם תבשיל שיש בו מרק אפילו נתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטן.

אלא דיעויין ברמב"א (סע' טו) שכתב על דברי השו"ע הני"ל דכל שעדיין רותח ולא נצטן לגמרי מבושל של ער"ש, אפי' אין היד סולדת בו, אין בו משום בישול אחר בישול, ע"כ. וביאר המ"ב (שם ס"ק צט) דטעם הרמ"א שהקיל אפי' אין היד סולדת בו, כי באמת ס"ל מעיקר הדין כדעת המתירין. וכ"כ האג"מ (חיד' יו"ד סי' ע"ד בשול אות ב) והחזו"א (סי' לו ס"ק יג ד"ה דכתב). [אולם בפמ"ג (סי' רג א"ח ס"ק לו) מבואר דאם הצטן לגמרי אסור מח"ת. ויעויין שם בסו"ר רנ"ד (א"ח ס"ק א) שהקשה דלכא"ו דוקא במים ויין ושמן שייך משום בישול אחר בישול, שאין האשה פועל בהם להכשיר כ"כ דנאכלים חי ג"כ, והבישול הוא החימום הלך כן שנצטנן יש בהם בישול. משא"כ שומן אווז ומהל הבשר. והגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב סי' ז ס"ק טו ד"ה והגריש"ש) כת' ד"ל דאיסורן משום לא פלוג, דכיון שרוב דברים לחים כשמצטננים מתבטל מהם הבישול, החמיר בכל דבר לח].

ה. גדר מאכל לח

ובגדר דבר לח לענין זה כתב האג"מ (אור"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ה) לענין רסק עגבניות (קטשופ) שאין הדבר תלוי בדין אוכל או משקה לגבי טומאה וטהרה, אלא באם הוא דבר הלב או דבר שהוא חתיכה העומדת ומדובקת יחד אף בלא כלי המעמידה ומדבקה, שלכן יש להחשיבו כלח, ע"כ. ובדרך זה מצינו בגיבור הגרי"א (סי' קד אות ה) לענין איסור והיתר. ולפי"ז שוקולד שנמס וכדומה בכלל מאכל לח, אמנם ריבה וכדו' דינה כדבר יבש.

ויעויין בשש"כ (פ"א הגה ו) ובהליכות שלמה (חנוכה פ"ז אות יא) בשם הגריש"א זצ"ל דרסק עגבניות (קטשופ) חשיב יבש, כי אוכל שאין בו נפ"מ בין הוא חם או קר, אין בו משום איסור בישול אחר בישול, ע"כ. ולפי סברתו י"ל דשוקולד שנמס וכדו' חשיב לח, כי ע"י נמסותו יש לו טעם מיוחד, ולפעמים אנשים מקפידים לאוכלו דוקא כך. אולם ריבה וכדו' חשיב יבש. אלא דעיי"ש שני' שלא סמך להקל על סברא זו בלבד אלא בצירוף עוד צד, כגון דעת הפוסקים דמאכל שרובו יבש לא חשיב לח. וכדברנו כ"פ הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב סי' ז ס"ק לו) אלא שלא היקל אלא בדבר גוש בכלי שני, ד"ח דאין משום בישול.

ו. תבשיל שרובו יבש

ועיין בב"י בסו"ר רנ"ג בשם רי"ו שאין המאכל חשוב לח אלא כשרובו רוטב. אולם בב"י בסו"ר ש"ח כתב בשם הרי"ו דכל "שיש בו רוטב" חשיב לח. וכתב במנחת כהן (שער ב פ"ב) שהא דכתב הב"י בסו"ר רנ"ג הוה העיקר לדעתו. וכן דעת המהרש"ם (דעת תורה סי' שיה על סע' טו). ועי' באג"מ (אור"ח ח"ד סי' ע"ד) דאולי יש להקל להחשיב תבשיל שרובו יבש כדבר יבש שהרי הפמ"ג (סי' רג ס"ק יג וא"ח ס"ק מה' רט מ"ז סי' ג) הביא דברי המנחת כהן. והנה"ח (סי' שיה אות ס) פסק להקל.

אבל הא"ר (סי' שיה אות יא) תמה על שיטה זו. והגר"ז (אות יא) פסק דמאכל יבש היינו שהוא יבש לגמרי בלא לחלוותי כלל. ולמעשה דעת המ"ב (שם ס"ק לב ושעה"צ אות ס) דכל שהוריקו המרק ממנו הוא בכלל יבש. ומשמע מדבריו דאפי' אם המאכל טופח חשיב יבש. ועי' עוד בשעה"צ (סי' רג אות עח). וכן פסק הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב סי' ז ס"ק טו ד"ה והגריש"ש). ולפי דעת המקילין, לכאורה י"ל דעוגה שיש בה מילוי נוזלי חשיב דבר יבש. ולשיטתו אם המילוי מבושל מער"ש אין איסור לחמם אותו בשבת. וכן נקט הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ח"ב סי' ח הגה ב). אולם דעת הגרי"ם פ"ש זצ"ל (מאור השבת שם) דלא שייך בזה ההיתר דרובו יבש, כיון שכל נילוש עם הלח אלא הוא מרוכז במקום א'. ודעת הגרי"ש ואור"ח זצ"ל (מאור השבת שם), שאם הדבר לח הנמצא תוך המלפא הוא מועט חשיב לכיו"ע כדבר יבש, אבל אם יש בתוכו הרבה מדבר נוזל מסתבר שדינו כדבר לח. ובדרך זה נקט הגריש"א זצ"ל (מאור השבת שם).

פניני הלכה

הפטור מדבר אם רשאי להחמיר על עצמו ולעשותו

תני חזקיה (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ט, ו"ק דשבת ה"ח) כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט.

והובאו הדברים בתוס' במנחות (כג.) גבי שרטוט, דלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שרטוט כדאמרין בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט.

וכן הרא"ש (הל' קטנות הל' ס"ח סי' ז) כתב דמי שאינו בקיא לכווין השיטות לכתוב ביושר טוב שישרטט אפי' בתפילין, ואין בזה משום הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט. ומשמע דכל שבקיא לכווין השורות, אי משרטט התפילין נקרא הדיוט.

והביא הגמ' דבריהם בסו"ר ל"ב, וכ"כ לדינא בשו"ע (סי' ו) - אין לשרטט כל אם שיטה עליונה. ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט ישרטט כל השיטות.

והנה בטור שם כתב - ואם ירצה לשרטט הרשות בידו. והקשה הב"י דהא נקרא הדיוט, וכתב ליישב ע"פ דברי ספר התרומה (סי' קצ"ח) דלא אמרו כן בירושלמי אלא כשעושה אותו בדרך חומרא, אבל הכא שאינו מתכוון לכך, אלא לכתוב ביושר נאה יותר, אף שיועד לישר השיטה בלא שרטוט אינו אסור.

ועינין ברמ"א שהגיה על דברי המחבר אין "צריך" לשרטט. והיינו כדברי הטור [אולם הב"ח כתב להשיג על דבריו, דהעיקר כדעת המחבר דכל שיועד לישר השורה היא שרטוט אסור לו לשרטט ונקרא הדיוט].

ומ"מ הביא שעושה כן בדרך חומרא, י"ל דאף לדעת הטור והרמ"א אסור, ומקרי הדיוט אם עושה כן.

ואכן בד"מ (סי' תרל"ט) גבי היושב בסוכה וירדו גשמים, הביא דברי ההגהות מימון (פ"ו ה"ב אות ב) דכל המצטער בסוכה ואינו יוצא ממנה אינו מקבל עליה שר כר הדיוט הוא דכל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט. וכ"כ לדינא בהגהותיו (סי' ו) - וכל הפטור מהסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שר, ואינו אלא הדיוטות.

ויעויין בט"ז (סי' תע"ב ס"ק י) גבי דיני הסבה בליל הסדר, דכתב משמיה דרש"ל דבכל מקום שנוכר שאין צריך להסב, יש איסור להסב, כדאיתא לענין סוכה דכל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט.

אלא דיש להקשות ממתניתין דסוכה (פ"ב ה"ד) דאובלן ושותין עראי חוץ לסוכה. ואפי"ה תנן התם (מ"ה) מעשה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל, ולר"ג שתי כותבת ודלי של מים, ואמרו, העולם לסוכה.

ומקשינן בגמ' (כ"ג) מעשה לסתור, ופרקינן חסורי מחסרא, והכי קתני אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית לן בה משום יהורא.

הרי דשרי להחמיר בדבר אף היכא דפטור מעיקר הדין. וכ"כ השו"ע (סי' תרל"ט סי' א) אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכי' ומותר לשתות מים ויין וכי', ומי שמחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים הרי זה משובח.

ואפשר דהיא גופא אתא מתני' לאשמועינן, דכן עיקר מצוות סוכה, דבאכילת עראי ליכא חיוב לאכול בסוכה אולם מצוה איכא. וע"כ לא דמי לשאר דוכתי דפטור מדינא ומחמיר לעשות הדבר מדעתו.

אולם אכתי יש להקשות מדברי הירושלמי (פ"ב דסוכה ה"ה) גבי מתני' דשולחי מצוה פטורים מן הסוכה. דאמרין התם - רב חונא אזל לעיניי טב למימנה, מי אתי צחא גו איסרטא ולא קביל עלוי מיטעום כלום עד דעל ליה לממטלתייה דרי' יוחנן סברא דגופתא.

(ופי' דעל דאזיל לקדושי החודש שמי' דאע"פ דהיה שלח מצוה אפי"ה היה מחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה).

והרי התם היה פטור מעיקר הדין דשולחי מצוה פטורים מן הסוכה, ואפי"ה החמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה.

מיהו אם המילוי יבש אלא שע"י החום הוא נמס כבני"ד, חשיב הדבר כיבש. דהנה מצינו בראשונים שדנו לאסור להניח פשטידי"א בשבת אצל המדורה משום דשומן הנקרש נימוח והוי"ל מוליד (ונאריך בזה בס"ד בסמוך), ומשמע דמשום בישול אחר בישול לא חי"י. וביאר המ"א (סי' ס"ח ס"ק מ) דכיון שנתבשל כבר והשתא הוא יבש, אע"ג דסופו להיות נימוח מ"מ בטר השתא אזלינן. וכן נקטו הב"י (שם) ועוד פוסקים. וכן פסק המ"ב (סי' ק), דלא כהלכות ש"ס שנקט דדוקא לתתו במקום שאין החי"י שרי. ולפ"י בעונת סופלה שהשוקולד שבה יבש אין לחוש משום בישול אחר בישול. [וע"י עוד במ"ב (שם ס"ק טא) ובדברי הגר"ק שליט"א (חוט שני ח"ב פכ"ט ס"ק יז) משי"כ לחלק משם. וע"י בפמ"ג (א"י ס"ק מא)].

ומה"ט י"ל דאף אם נחוש דאחרי שיהיה השוקולד נמס יאפה העוגה קצת, מ"מ אין לאסור לפי המחמירים בשו"ע (שם ס"ע ה) דאיכא משום אפיא אחר בישול, דהרי לפי שעת ההנחה אזלינן. וכן הוא במנח"ש (ח"ב סי' ו אות ג). וע"י בחזו"א (סי' לו ס"ק יז) דכל שלא יבוא לשינוי טעם ממש ע"י האפיא, לכו"ע שרי. ולפ"י ה"ה בני"ד, ובפרט דטעם העוגה נפגם ע"י תוספת בישול. וע"י בניאור הלכה (סי' ש"ח על סעי' טו ד"ה והוא יבש).

ה. איסור מוליד

ואע"ג דאין לחוש משום בישול, אכתי יש לדון שמא יש לחוש משום מוליד. והנה דעת ספר התרומה (סי' רלה) דאסור להחם שבת פשטידי"א (או אינפנאדה) שהיא פת כפולה הממולאת בחתיכות שומן, אצל המדורה, משום דשומן הנקרש נימוח והוא ליה נולד, ודמי להך דאיתא בשבת (נא). אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שזיבוב מימיו, ע"כ.

מביאר דאסור להמיס דבר יבש משום נולד. אלא דיעויין ברש"י (שבת נא, ד"ה כד) שכת' דטעמא דאין מרסקין בשבת משום דדמי למלאכה שבורא המים. והרמ"ב (פכ"א ה"י) כתב דאסור משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין. והב"י (סי' ש"ה) הביא דברי ספר התרומה וכתב בשמו דאיכא משום מוליד.

והרמ"ב (שם נא) דע"ל (הה) הקשה על דעת התוס' דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפי' לרסק ולסחוט מותר, דהא בפירות דלאו בני סחיטה סוחטין אותן לכתחלה כמבואר בגמ' שם דף קמ"ג ע"ב. אולם הר"ן (שבת כג, ב"ר"י ד"ה ואין) כתב דאין זו קושיא, דשומן זה כיון דכ"ז שלא קרש זה וצולול הוא ודרכו בכך, אף כשקרש כפירות העומדין למשקין דמו. ועיי"ש שכת' על דברי התרומה דמ"מ יש לחלק דלא דמי להא דאין מרסקין, דשאני התם שעושה בידים. ועכ"פ מביאר מדבריו דדוקא דבר שדרכו לאוכלו אחר שנימוח איכא משום מוליד. ולפ"י דבר שרגילים לאוכלו כשהוא קרוש מותר להפשירו בשבת. וע"י להלן אותיות ט-י-ן.

והריטב"א (שם נא) דה ולענין) כתב על דברי סה"ת דרבינו יחיאל ז"ל התיר (ואמר הדשומן בעודו קרוש ראוי להיות נאכל גם כן, ולכן לא שייך ביה משום מוליד מה שהוא נימוח, ע"כ. והסמ"ג (לאוין סה בא). והסמ"ק (סי' רפב ובהגהות אות יז) כת' דלמעשה אין לאסור כיון שלא עושה בידים. וכת' הר"י (ח"ג נתיב יב סט ע"ד) שנראה עיקר כהמתירין. ודעת השו"ע (סי' ש"ח סעי' טז) להקל. והרמ"א (שם) כתב דנהגו להחמיר, וביאר המ"ב (סי' קה) דהיינו משום איסור מוליד.

מיהו כתב הרמ"א (שם) שבמקום צורך יש לסמוך על דעת המקילין. וכת' הגר"ז (אות כז) שה"ה בדיעבד אם כבר עשה אין המאכל נאסר. וכן פסק המ"ב (סי' קז). וע"י במ"א (סי' מב).

מתעלה לכאורה י"ל לדעת השו"ע מותר להניח עוגת סופלה וכדומה שהמילוי שבה הוא משוקולד קשה הנמס בחום קרוב לאש, ואין לחוש לא משום בישול ולא משום מוליד. אולם לדעת הרמ"א אסור לעשות כן אם לא בשעת הצורך משום מוליד (ואם כבר עשה אין המאכל נאסר באכילה).

ט. כשהוא דבר מועט (למהמיריב לעיל)

אלא דמצינו להתיר בזה לכו"ע כשיש רק דבר מועט. דהנה כתב בעל התרומה (מפתחות שבסוף הספר סי' רלה) שאם בערב שבת הוציא השומן שבתוך הפשטידי"א, מותר לחממה בשבת. ודקדק הב"י (שם) דנראה שכאן שאפילו לדעת המחמירים מותר להחם בשבת חתיכות בשר של ואע"פ שמקצתו זב, שאליב אע"פ ששפך המים והשומן הוי"ל לאסור מפני חתיכות בשר שמן שבתוך האינפנאדה"ש שהם נפשרים וזבים, והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפשר לא חשיב ושרי. וכן פסק המ"ב (סי' קה) דאפי' להיש מחמירין אינו אסור כ"א כשיש הרבה שומן על הפשטידי"א שכשיהיה נימוח יהיה זב לחוף ויהיה מינכר בפ"י, אבל אם אין על הפשטידי"א כ"א שומן, או שמעמידו כ"א בריחוק מקום מן החום שלא יהיה נימוח עד שיוזב לחוף אלא מעט ממנו יהיה נימוח בתוכו לבד, או אם השליך לחוף השומן שעליו, מותר לחמם הפשטידי"א לכו"ע, ואף שעדיין נשפך וזב מהבשר שומן שבתוכו דבר מועט הוא ושרי לכו"ע, ע"כ. ועיי"ש שאם מתערב מיד עד שאינו ניכר נמי שרי. [ויש להסתפק לענין הפשרה שלבשים כל פעם דבר מועט אם שרי. שו"מ דעת הגר"ש זצ"ל (מאור השבת ח"ג סי' יג ההג ס"ד) דכשיש עוד צדדים להקל אפשר לצרף להקל המסה בשלבנים].

ולפ"י י"ל שמילוי הנמצא בתוך עוגה וכדו' הנמס ע"י החימום, אם הוא מועט אפילו אם הוא זב לחוף אין בו משום מוליד. אמנם אם יש בה הרבה מילוי הנמס בחום עד שהוא זב וניכר בפני"ע אסור. [והנה דעת הגר"ש זצ"ל (ששי"כ פ"א אות מג ופכ"ב ההג קט אות ד) שדבר שרגילים לאוכלו כשהוא קרוש, כגון ציר דגים, מותר להפשירו בשבת, וזה ע"פ הר"ן הנ"ל שכת' שגם בעל סה"ת לא אסר אלא בשומן שאין דרכו להאכל אלא אחר שנימוח, ולפיכך חשיב כפירות העומדין למשקה, אבל בלא"ה נראה להתיר, ע"כ. ולפ"י ה"ה שוקולד שהדרך הוא לאוכלו אף כשהוא קשה. ולפ"י בני"ד כשהעוגה ראויה לאכילה לפני הפשרה אין משום איסור מוליד אלא שפעמים שהשוקולד מתקשה מאוד וקשה לאוכלו אפי"כ ממיסים אותו, ובאופן זה י"ל דאף לדעת הגר"ש זצ"ל איכא משום מוליד].

י. הנחתה סמוך לאש קודם שהורלקה (פלטת השמלית הפועלת ע"י שעון שבת)

ואף באופן שאיכא משום מוליד יש לתת צצה ע"מ לחממה בשבת ע"פ המ"א (שם ס"ק מב) שכתב שמוטר ליתן הפשטידי"א קודם שהוסק התנור כמ"ש ססי' רנ"ג (שנוהגים שהעכו"ם מניח תבשיל ע"ג תנור בית החורף אע"פ שידוע שאח"כ השפחה תדליקנו לצורך חימום הבית, עיי"ש), דאפי' בתוך קדירה קודם שהוסק התנור פטור אבל אסור, וכ"ש הכא דיש מתירין ליתן אפי' אחר שהוסק לכל הפחות יש להתיר קודם שהוסק, ומ"מ אין להקל בזה ע"ה ויש לעשות ע"י עכו"ם, ע"כ. והביאו החי"א (ככל כ' אות ב) והמ"ב (סי' קה), אלא שהשמיטו הצורך לעשות כן ע"י עכו"ם. ולפ"י יהיה מותר לחמם העוגה (באופן המבואר בסמוך) באש שתדלק ע"י שעון שבת וכדו'. וע"י בשבט הלוי (ח"ב סי' מ) דבכה"ג שרי כי איסור מוליד הוא דוקא כשעושה מעשה להוליד, עיי"ש. [אלא שבאופן שיש עוד תבשילין על הפלטה יש לידע שיש סוברים שהשהייה מתבטלת אם היא נכבית ע"י השעון שבת, יעויין בחלקת יעקב (אוי"ח סי' פ), באג"מ (אוי"ח ח"ד סי' ס), בחזו"א (אוי"ח סי' לח ס"ק ב ד"ה כשיש) ובמנח"י (ח"ד סי' כז-כו וח"ח סי' כט). ואכמ"ל].

יא. חימום המאכל על גבי אש גרופה וקטומה

ומ"מ אף באופנים שמוטר לחמם המילוי ואין בו משום בישול ולא משום מוליד, אכתי אין היתר להניח המאכל על האש בתחלה בשבת אפילו היא גרופה וקטומה, דגורו חז"ל משום דמחזי כמבשל בשבת. מיהו במקום דאין דרך בישול בכך, כגון שמניח המאכל ע"י הפסק קדירה וכדומה תו לא מחזי כמבשל ושרי כמבואר במ"ב (סי' רג ס"ק פא). [ולענין פלטה חשמלית (שאין אפשרות להגדיל או להקטין את כוח החום) כת' בהר צבי (אוי"ח ח"א סי' קלה) דשרי להניח עליה מתחלה בשבת דחשיבא כגרופה וקטומה. וכן דעת האג"מ (אוי"ח ח"ד סי' עז בישול אות לה) והאור לציון (ח"ב פ"ז סוף הגה א). וע"י בתשובות והנהגות (ח"א סי' רז אות ו). ודעת הגר"ש זצ"ל (ששי"כ פ"א ההג פ) דטוב להחמיר מליתן לכתחלה בשבת על הפלטה. אולם החזו"א (ארחות רבנו ח"א ע"מ קב אות יא ותשובות והנהגות ח"א סי' רז אות ו) נקט דאסור להניח מתחלה משום לא פלוג. וכן פסק הגר"ש זצ"ל (שבת יב) יצחק ח"ב ריש ע"מ ק). וכן דעת הגר"ק שליט"א (חוט שני ח"ב ע"מ קיד-קטז והגה ב) ומ"מ דעתו דאם הניח ע"ג הפלטה היכר כל דהו כגון נייר כסף או טס של פח וכדו' לשם היכר והוא דבר שאין הרגילות להניחו על גבי הפלטה מהני לעשותה ככירה גרופה וקטומה, ע"כ].

מסקנת דינא

העולה לדינא, מותר בשבת לחמם סמוך לאש עוגת סופלה שכל מרכיביה מבושלים מער"ש, והדין כן אף אם השוקולד שבמרכז העוגה נמס ונוזל לחוף לאחר החימום. אלא שהדין כן דוקא אם השוקולד הנמס הוא מועט, אבל אם הוא הרבה עד שנוזל לחוף וניכר בפני עצמו אסור, ומ"מ באופן זה יש להתיר להניחה על דבר המפסיק על פלטה של שבת העתידה להידלק ע"י שעון שבת המכוון מער"ש. וכ"ז לבני אשכנז אמנם לבני ספרד מותר לחמם עוגה הנ"ל סמוך לאש בכל אופן.

עוד יש להקשות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא דנשים פטורות, ואפי"ה לכו"ע שרי להו לקיים מצוות אלו, ולדעת ר"ת יכולות אף לברך על קיום המצוה. ולכאורה יש לומר דיש לחלק בין אם כו"ע פטורים ממצוה זו, דאם עשאה נקרא הדיט, לבין אם כו"ע חייבים במצוה אלא דהוא פטור ממנה, דבכה"ג לא מקרי הדיט אם מחמיר על עצמו לקימה. ולפ"י נמצא לכאוי דאם הוא א"צ להסב, מ"מ רשאי להחמיר על עצמו ולהסב, ודלא כדברי הרש"ל.

ועיוין עוד במג"א (סי' תע"ב ס"ק ו) דהביא דברי הרש"ל וכתב על דבריו - ובאמת כתב הבאר שבע (שו"ת סי' כ"א) דצריך להתיישב בדבר, שהרי כמה פעמים מצינו שמחמירים בדבר שאנו פטורים בו.

ובשנות אליהו (ברכות פ"א מ"ג) כתב לבאר האי ענינא - דבכמה מקומות אמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיט, ובכמה מקומות מצינו שאע"פ שפטור מן הדבר אם עושה הוא מצוה מן המובחר. ונראה כל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חכמים, אם עושהו הותנין לו שרש עושה מצוה מן המובחר. וכמו שאמרו הורא דעבד כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא, ועיי"ש בתוס' בד"ה כבולא פירקין כו' י"ל דלא חשיב לה וכו' אלא שלא הטריחוהו. וכן בעשרה דברים שצריך הכוס, וכמ"ש תוס' דף נ"א א' בד"ה אין לנו אלא וכו' שהיו מחמירין על עצמן וכו'. וכן אמרו בסוכה שהיו מחמירין על עצמן לשתות מים בסוכה, ובמי שהיה בדרך ולא רצה לשתות עד שבה לסוכה. וכן אין צריך להפסיק בתוך הסעודה ואם הפסיק תבא עליו ברכה. ע"כ.

איברא דיעויין במג"א (סי' רל"ב ס"ק ט) גבי התחיל בסעודה או בשאר דברים סמוך למנחה גדולה דאינו מפסיק, דכתב דכל הפטור ומפסיק נקרא הדיט. [ופלגי בניאור דברי הירושלמי בשבת דמשני התם כ"ג, ע"ש בגר"א ובמג"א]. וא"כ דבריו בס"י תע"ב אזלינן לשיטתו בס"י רל"ב דלא ס"ל כהגר"א.

[ועיוין בבה"ל סי' רל"ב ד"ה ואם התחיל דהביא דברי המג"א וציון לדברי הגר"א דחולק ע"ז. ובסי' תרל"ט סי' ז' בה"ל ד"ה הדיטות דהביא בסתמא דברי הבכורי יעקב דהא דמקרי הדיט היינו כשפטור בעת הישיבה כגון שמצטער וכדו', אבל היכא שפטור משום טרחא לחזור לסוכה, כגון שפסקו הגשמים בלילה או באמצע סעודתו לזה יש קיבול שכר דלא גרע משותה מים בסוכה דאמרינן הרי זה משובח אף שפטור מהדין].

ומ"מ כתב הפמ"ג (סי' תע"ב א"י ס"ק ו' ומשבי"ז ס"ק יז) דאם יש דעות דצריך לעשות ומחמיר, אע"ג דהלכה דפטור אין נקרא הדיט [משא"כ כשאין שום דעה נקרא הדיט].

ועיוין עוד בבה"ל (סי' רל"ב ד"ה ואם התחיל) דכתב דני"ל פשוט דאף למג"א במקום דמן הדין צריך להפסיק ורק דאנו סומכים על קריאת השמש, המחמיר בזה ודאי לא נקרא הדיט.

פניני מוסר

לימוד התורה בשבת קדש (ז)

יום השבת מכין את האדם לתורה, ורמז שנתנה תורה לסוף מ"ט יום - "והנה הצד השוה שבשני הפנים האלו שהיום הזה הנכבד והנורא יעורר אותנו ויכין את עצמנו וישר את דרכינו אל העסק התורני לשמור ולעשות את כל הכתוב בספר התורה אשר הוא חיינו ואורך ימינו באמת. ורמז גדול רמזה התורה לשני העקרי' האלה במה שנתנה התורה האלקית לסוף שבעה שבועות ימים לומר כי ממצות השבת שהוא מספר הסבוב הראשון לתנועה היומית שהיא הקטנה שבתנועות השלמות נמשך גם חוייב קבול התורה בכללה לסוף שבעה סבובים ממנו שהוא הקף גדול.

כי מי שיאמין העיקר הראשון שהוא מציאות השם יתעלה המחזר העולם חוייב לקבל עליו העיקר השני שהוא עשות מצוותיו כלם, הכתובות בתורה הנתונה לסוף חמשים יום שהוא תשלום החקף". (ספר העקידה, שער נה פרשת ויקהל)

נערך ע"י מהבר סדרת "עבודת המועדים"